

Virtuális világok, valódi kérdések: A Replika internet-kutatási száma Belépés Jelszóval! Online világok és kutatási módszereik

Replika, 2015/1-2, 90–91. sz.

BAKOS ÁRON

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola

Farkas Judit és Lajos Veronika vendégszerkesztésében jelent meg a Replika 2015. évi dupla száma, mely az internetkutatás különböző diszciplináris hátterű tanulmányainak ad helyet. A közölt írások elméleti, metodológiai szempontból, illetve különböző, empirikus adatgyűjtésen alapuló esettanulmányokon keresztül járják körül az internet térnyerésével járó társadalmi, kulturális változásokat (és változatlanóságokat), érintik a kutatás-módszertani kihívásokat és a technológiai feltételek átalakulása nyomán felvethető új kérdéseket.

A szerkesztők előszava röviden felvázolja azt a diszciplináris, tematikus keretet, amely a kötet írásait összekapcsolja, illetve tematikus rendben ismerteti a közölt tanulmányok tartalmát.

Szijártó Zsolt tudománytörténeti írása a médiaetnográfia nyolcvanas évekbeli (elő)történetét tárgyalja. Tanulmánya – melynek bevezetése az irányzat mostoha voltára, majd legújabb fellendülésére hívja fel a figyelmünket – elsősorban három szerző, Janice Radway, David Morley és Hermann Bausinger munkásságát mutatja be a médiakutatás szemszögéből. Eredményeik, szemléletük és három, a fenti szerzők által bevezetett vagy újraértelmezett fogalom (értelmező közösség, *viewing context*, mindennapi élet) részletes ismertetésével Szijártó egy tudományos szemléletváltási folyamatot rajzol fel, melynek eredményeképpen a szociokulturális meghatározottságok vizsgálata kerül előtérbe.

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

Mátyus Imre írásában a néprajztudomány, kulturális antropológia talán legfontosabb módszertani kérdését, a terepmunkát, a terep fogalmát ért kihívásokat tárgyalja. A terep átértékelődéséhez tanulmánya első felében tudománytörténeti, elméleti oldalról közelít. A szerző a kulturális fordulat szellemében megfogalmazódó kritikákat, a tér- és szerepfelfogások mögötti hierarchizált szembeállítások felismerésével jelentkező episztemológiai válságot ismerteti. Második felében gyakorlati oldalról, az internet megjelenésével járó technológiai fordulat tükrében elemzi az etnográfiai módszereket érő kihívásokat, melyek sok esetben éppen a fenti szembeállításokat mossák el. Az írás a módszertani mellett fontos etikai problémákat is érint, és az adatgyűjtésre vonatkozó irányelvek rövid megfogalmazásával zárul. Bár a szerző következtetésében és a tárgyalásban is megfogalmazza, hogy a textuális reprezentációk elemzése az online kultúrák vizsgálata során is elsődleges marad, de megállapítása mellett nem érvel, noha ez a következtetés a képi fordulat, a másodlagos szóbeliség koncepciójának tükrében vitathatóvá válik.

Hasonló alapproblémából – a terep, a hely, a lokalitás különböző, a hatvanas évektől jelentkező kritikáiból – indul ki Nagy Károly Zsolt írása is. Tanulmánya első részében a George E. Marcushoz köthető *multi-sited ethnography* és a Luke Eric Lassiter által leírt *collaborative ethnography* elméletét, módszerét járja körül. A két részletesen tárgyalt eljárást összekapcsolja a hipermédia nyújtotta lehetőségekkel, és rámutat, hogy a technológiában rejlő lehetőségek kiaknázásával nemcsak a kutatási eredmények, de maga a kutatási eljárás is mediatisálódhat, „ösvényt” nyitva egy kollaboratív, diszkurzív antropológia felé, mely a különböző mediatisált kommunikációs színtereken éppen a lokalitás megteremtésének folyamatát rekonstruálhatja.

Csáji László Koppány egy népi próféta kárpát-medencei új vallási mozgalmát, különösen annak különböző kommunikációs aktusait ismerteti. Tanulmányának homlokerében az online és az offline színtér különböző legitimációs technikai állnak, ezek tér- és időbeli változásait és egymáshoz viszonyított különbségeit vizsgálja a diskurzuselemzés módszerével. Írása rámutat, hogy a csoportszerveződésben milyen szerepet töltenek be a különböző diskurzusok, hogyan válik heterogénné mind az online, mind az offline diskurzustér, valamint esettanulmányának következtetései mentén fontos módszertani elveket fogalmaz az interneten is szerveződő közösségek vizsgálatával kapcsolatban. A gazdag etnográfiai leírás érzékenyen ábrázolja, hogy egy viszonylag kisszámú (vallási) közösség diskurzustere is milyen heterogén lehet.

Vásárhelyi Ágnes írása szintén egy antropológiai terepmunka eredményeit dolgozza fel, és egy zenei szubkultúra, a magyarországi hardcore punk világába kalauzolja el az olvasót. A rövid módszertani, szakirodalmi, és „szubkulturális” bevezetéssel induló tanulmány az internet adaptálásának, használatának kérdését vizsgálja az adott szubkultúra kontextusában. A hosszabb interjúrészletek beemelésével érzékletessé tett leírás elsősorban azt a folyamatot rekonstruálja, hogy a kezdetben, de az idősebb tagok által még ma is ellentmondásosabban megítélt internetet, melynek

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

nyitottsága, szabad hozzáférhetősége idegen a szubkultúrára jellemző *underground* szellemiségtől, hitelességi eszménytől, hogyan adoptálják és kezdik szubkulturális célokra használni.

Fekete Mariann a kulturális fogyasztás, a kulturális attitűdök változásait vizsgálja az internet elterjedésének tükrében. A kutatás empirikus alapját egy kérdőíves adatfelvétel képezi, melyet egy, a klasszikus zene iránt érdeklődő facebook-oldal követőinek egy része töltött ki. A vizsgálat eredményeként a szerző kimutatja, hogy az otthon- és képernyőközpontúvá váló szabadidő-eltöltési szokásokat az internet alapvetően nem strukturálja át, hiszen a vizsgált csoportban magas státuszú egyéneket talál, tehát az internethez való hozzáférés lehetősége nem vonja automatikusan maga után a magas kulturális javakhoz való hozzáférést. A következetesen levezetett elemzés és a konklúzió közötti egyedüli ellentmondás, hogy míg a tárgyalásban a kultúrafogyasztói típusoknál csak egy rendkívül kicsi csoportot alkotnak a „kulturális mindenevők”, addig a következtetésekben a szerző már úgy fogalmaz, hogy kulturális aktivitása alapján a fenti címkével jellemezhető a csoport egésze.

Glózer Rita egy internetes paródiavideókat készítő fiatal munkásságának elemzésén keresztül közelít az ifjúsági médiahasználat kérdéséhez. A jelenséget mint a politikai véleménynyilvánítás alternatív formáját értelmezi, mely egy, a hipermédia, az internet térnyerésével átalakult, újfajta nyilvánosságban terapeutikus funkciót tölt be. A szerző részletesen bemutatja a vizsgált alkotó által előállított, „remixelt” anyagokat, majd egy eredeti, vitára sarkalló olvasatot közöl azok esztétikájáról. Elemzésének gerincét Mihail Bahtyin karnevál fogalma adja, melynek elemeit sorra véve meggyőzően állítja párhuzamba a két kulturális megnyilvánulást. Az elemzés egyedül annak megválaszolásával marad adós, hogy vajon a videók esetében a nevetés valóban össznépi-e, hiszen a javában középosztálybeli fiatalok által készített (és talán többnyire általuk is fogyasztott) videók jellemzően a marginalizált csoportok és a társadalmi elit (színészek, politikusok stb.) tagjai jelennek meg: a teljes társadalom nevet saját magán, vagy a középosztály tagjai az alattuk és felettük állókon? A terapeutikus funkció nem a saját társadalmi helyzet feldolgozására és megerősítésére irányul?

Az elektronikus folklór jelenségvilágát, az internetes politikai kommunikáció „népi” oldalát, azon belül is a választási folklór témáját járja körül Domokos Mariann és Vargha Katalin írása. Dolgozatuk első részében a folklorisztika fontos módszertani kérdéseit, gyűjtési elveit tisztázzák, valamint meghatározzák az elektronikus folklór fogalmát, és röviden jellemzik természetét. Szűkebb vizsgálati kérdésük a 2014-es kampányidőszak folklórájának szöveges (kortesdal), de különösen képi természetének, a mémek elemzésére irányul, de a tárgyalás során a korábbi évek, az előző három választás folklorisztikai vonatkozásaira is kitekintenek. Írásuk rámutat, hogy a világhálón egyszerre élnek tovább és keletkeznek új folklór műfajok, hogy a kontextus figyelembe vétele továbbra is fontos tényező marad a gyűjtés során, valamint hogy a

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

hivatalos és a népi kultúra határa sokszor elmosódik, komoly módszertani dilemmákkal szembesítve a kutatót.

Balázs Géza írásában összetett feladatra vállalkozik: a netfolklor, a netnyelv bemutatására, fogalmának, valamint a két jelenségvilág kapcsolatának meghatározására, kutatástörténetük felvázolására, és általában a netfolklor természetének ismertetésére. A szerző ugyan a kitűzött céloknak jobbra eleget tesz, ám ennek fejében írása felületes marad, és mintha a szöveg helyenként önellentmondásokat tartalmazna (az új technológia individualizál vagy közösségeteremtő). Noha a szerző eredeti, továbbgondolásra is érdemes meglátásokat közöl (például a miniatürizálódás jelenségéről), ezeket feltehetőleg az érinteni kívánt témák nagy száma miatt nincs helye részletesebben kifejteni.

A világhálót mint a hagyományos kultúra új hordozóját és közegét vizsgálja Vajda András. Az elsősorban a használatra és a használókra hangsúlyt helyező írás részletes fogalmi bevezetéssel indul, melyben a szerző az érvelésbe bevonandó néprajzi kulcsfogalmak (népi kultúra, hagyomány, folklorizmus, kitalált hagyomány, örökség) történetére, jelentésére, meghatározásának nehézségeire, egymáshoz való viszonyára tér ki. A további gazdag fogalmi és elméleti apparátust felvonultató írás a kontextus- és funkcióváltás folyamatát, folyamányait és összefüggéseit elemzi. A fenti összefüggésben az örökségtermelés egyik motorjává váló internettel kapcsolatban a hozzáférhetőség megváltozásának következményeit veszi sorra.

A közölt tanulmányok különböző irányultságának, diszciplináris háttérének ellenére a legtöbb írásban megfogalmazódik az online és az offline világok elválaszthatatlanságának elméleti, módszertani belátása. A szerzők többsége explicit módon ki is fejt, elméleti alapokra vagy saját adatgyűjtésének tapasztalataira hagyatkozva alá is támasztja a fenti tételt. Fontos kiemelni, hogy ez nemcsak az online világokra irányuló kutatásokra érvényes, de az eredetileg offline közegben elinduló vizsgálatokra is: Vasárhelyi Ágnes eredetileg nem tekintette céljának az online tartalmak kutatását, ám mint megfogalmazza, a kutatás szempontjából hasznosnak bizonyult a virtuális tér bejárása is. Emellett több szerző is felhívja az olvasók figyelmét a hazai tudományosságának a témával kapcsolatos hiányosságaira. Valóban, több írás egy-egy eleddig kevésbé érintett elméleti kérdéssel, felfedezésre váró forráscsoporttal foglalkozik, így bátran állíthatjuk, hogy egy hiánypótló vállalkozás eredményét vehetjük kézbe. A jelszó: csak így tovább!